הרב גדעון פרל

חובת פרנסת הילדים – טבע אנושי

❖ ❖ ❖

בגמרא מסכת קידושין כט, א נאמר:

> תנו רבנן: האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות, ויש אומרים: אף להשיטו במים. רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות – מלמדו ליסטות. ליסטות ס"ד? – אלא, כאילו מלמדו ליסטות.

מדוע לא נזכר במשנה או בברייתא החיוב לגדלו ולזונו (חיוב אשר חל על האב גם ביחס לבנותיו)? אמנם חיובים אלו עוגנו בחוקי המשפט העברי הן בשולחן־ערוך והן בדינים שבני אדם הנהיגו במדינותיהם, אולם לכאורה התמיהה בעינה מדוע המשנה אינה מונה חיובים אלו בתור "מצוות האב על הבן"?

נראה לומר שחובות אלו הן בכלל "דרך ארץ קדמה לתורה" ולפיכך לא מנתה אותן המשנה בכלל "המצוות" המוטלות על האב. גידול הילדים ופרנסתם הם תכונות ה**טבועות בטבע האנושי** מאז בריאתו. בני אדם נוצרו ונולדו למציאות כזו כאשר בתוכם ובעומק נפשם קיים הצורך הטבעי לגדל ולהחיות ולפרנס את ילדיהם.

כמה מקורות מלמדים אותנו את היסוד הנ"ל. במסכת כתובות מט, ב נאמר:

> אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא: באושא התקינו, שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים.
> איבעיא להו: הלכתא כוותיה, או אין הלכתא כוותיה? תא שמע: כי הוה אתו לקמיה דרב יהודה, אמר להו: **יארוד ילדה ואבני מתא שדיא!** [**רש"י:** התנין (=התן, האכזרי שבחיות) הוליד תולדותיו והטיל פרנסתן על בני העיר][1]

---

1. ומוסיף בחידושי הריטב"א שכוונת הגמרא לומר שאותו אדם גרוע אפילו מן הירוד האכזר:
"יארוד ילדה ואבני מתא שדיא. פירוש ירוד תנין כדמתרגמינן מעון תנים מדור ירודא. ופירשו בתוספות הירוד הזה הוא אכזר וכמעט שהוא אוכל את בניו לולי שהקב"ה נותן לו רחמנות בלבו והופך פניו מלראותם כדי שלא יחשוב לאוכלם וחולץ שד ומניק, הדא הוא דכתיב: 'גם

כי הוה אתו לקמיה דרב חסדא, אמר להו: כפו ליה אסיתא בצבורא, וליקום ולימא: **עורבא בעי בניה, וההוא גברא לא בעי בניה!** [**רש"י**: כפו מכתשת על פיה ויעמוד זה על גב שוליה בגובה שישמעו קולו ויכריז על עצמו **שהוא רע מן העורבים** דעורבא בעי בני וההוא גברא לא בעי בני].
ועורבא בעי בניה? והכתיב: (תהלים קמז) לבני עורב אשר יקראו! לא קשיא: הא בחיורי, הא באוכמי. [**רש"י**: כשגדל משחיר והאם והאב אוהבין אותן, אבל מתחילתן לבנים ושונאין אותן].[2]

כלומר הגמרא קובעת שמוכיחים את מי שממאן לפרנס את ילדיו שהוא גרוע יותר מהתנים ומן העורבים, שעל אף אכזריותם בסופו של דבר מרחם על אפרוחיו ומזין אותם. (בדומה למה שכתב בשו"ע אבה"ע ס' עא, א). מוכח אפוא שהצורך לגדל ולקיים את הילדים הוא צורך טבעי גם אצל בעלי חיים ובודאי אצל בני אנוש!

הוכחה נוספת ניתן להביא מהסבר התוספות בגיטין (מז, ב) בנידון חיוב האדם להביא ביכורים מ'נכסי מלוג' – נכסים ש'גופם' שייך לאשתו אך זכותו של הבעל לאכול את פירותיהם. המקור לחיוב זה נלמד מריבוי הכתוב "ולביתך", ורבי יוחנן רצה להוכיח מכאן שקניין פירות כקניין הגוף דמי, ולכן הבעל נחשב גם כבעל הקרקע ויכול לקרוא מקרא ביכורים "מראשית פרי האדמה **אשר נתת לי**". שואלים שם התוספות איך הוכיח ר' יוחנן שקניין פירות כקניין הגוף דמי, והרי

תנין חלצו שד הניקו גוריהן', **והיינו דקאמר הכא ירוד ילדה שהוא אכזר ולבסוף מניקו וזה אכזרי יותר דשדי בניה אבני מתא**, והלשון הזה הוא דחוק לפירוש זה, וכך יש לפרש אותו לפירוש זה, זה האיש ירוד היולדת ואינה מניקה, מה שאין כן ברוב הירודים שהם מרחמים בסוף על בניהם".

2. וכתב בחידושי חתם־סופר (שם): "הא בחיורי הא באוכמי – ...והוא דמטבע רחמנות הבעלי חיים לרחם על בניהם בטבעם אפי' אינם מכירי' כמ"ש רמב"ן גבי אותו ואת בנו ושילוח הקן. והני עורבי מדלא מרחמי בקטנותן כשהם חיורי ש"מ דלית בהו מידת רחמנות בטבען. ואפ"ה כשנתאכמו והם מכירים אותם מרחמי עליהם והאי גברא מכיר בניו ומתאכזר". כלומר: התאכזרות העורב על בניו הלבנים נובעת מן העובדה שאינו מכירם עד שישחירו. אבל לאחר שישחירו אפילו העורב מרחם על בניו, ואותו אדם גרוע יותר ממנו, שהרי מכיר את בניו ואינו מפרנסם.

זכות אכילת הפירות של הבעל מנכסי אשתו מוקנית לו רק מתקנת חכמים בלבד, ואילו חיובו להביא מהם ביכורים הוא לכאורה גזירת כתוב של "ולביתך" האמור בביכורים?

מיישבים התוספות, שתקנת חכמים זו באה לעגן את זכותו הטבעית של הבעל באכילת הפירות הללו, וגם אלמלא תקנוה היה הבעל אוכל פירות אלו **מצד דרך ארץ, שכן באופן טבעי אשתו נותנת לו** את הזכות לאכול פירות אלו, מצד הקשר לבעלה והיחסים הטבעיים השוררים בין בעל לאשתו. ומכיוון שיסוד הזכות של הבעל בפירות היא דבר טבעי, והתורה מלמדת שעל זכות טבעית זו הוא יכול לומר "אשר נתת לי" – אם כן מוכח שקניין פירות הרי הוא כקנין הגוף לכל דבר.

מוכח אפוא שהפסוק "ולביתך" מבוסס על הרגש וההסדר הטבעי בין בעל לאשתו, שנשים נותנות פירות לבעליהן, אע"פ שלחיוב כזה אין זכר בתורה. ובכך מצווה התורה על הבעל להביא ביכורי אשתו. **א"כ מוכח מהתורה שהיא מצווה מצוות על סמך הדברים הטבועים בנפש ובטבע האדם.**

עוד מובא שם בתוס' הוכחה מעניינת מהגמרא במסכת קידושין ד ע"א. הגמרא מביאה שני לימודים דומים משני פסוקים שונים. מהפסוק "וכי ימכור איש את בתו לאמה" לומדת הגמרא שמעשי ידי הבת הקטנה שייכים לאביה, ומהפסוק "את בתי נתתי לאיש הזה" היא לומדת שכסף הקידושין שלה שייך לאביה. הגמרא שם מסבירה שלשייכות כסף הקידושין לאביה צריך לימוד מיוחד, מפני שהוא ניתן לה במתנה מבעלה, ואינו כשאר מעשי ידיה שניתנים לאביה בתמורה לחיוב פרנסתו אותה. הגמרא יוצאת מתוך הנחה פשוטה שהאב זוכה במעשי ידי ביתו מדאורייתא, וזאת על אף ש**לא מצאנו בתורה כל חיוב לאב לגדל ולפרנס את בתו** ולספק לה מזונות וכד', וא"כ על סמך מה הוא זוכה במעשי ידיה? – מוכיחים מכאן התוספות (גיטין מז) "**דאורחא דמילתא הוא שהאב זן אותה**"! כלומר שזה דרכו של העולם, דרך ארץ, התכונה הטבועה באנושות שרחמי האב על בניו, ובהתאם למציאות הזו ניתנה התורה. משום שירדה תורה לסוף דעתן של הבריות, כדברי הריטב"א בקידושין: "דרחמנא זכה לאביה מעשי ידיה, משום שירדה תורה לסוף דעתן של בריות, **שדרך האב לזון את בתו מסתמא**, אע"ג דלא חייב במזונותיה.

והרמב"ן בפירושו לשמות (כא, ג) כותב בענין הקונה עבד עברי שחייב במזונות אשתו ובניו: "שהוא, הקונה, נכנס במקום הבעל... אע"פ **שלא היה הוא מחויב**

במזונות מדין התורה... אבל כיוון **שדרך כל הארץ לפרנס אדם אשתו ובניו הקטנים**, ציווה הא־ל ברחמיו להיות הקונה כאב רחמן להם" עכ"ל.

נוכל להסיק שציוויי התורה מתבססים ומותאמים על ידי הקב"ה לטבעם של הבריות ולמבנה נפשם, כפי שהוא יצר אותם ובראם.

כמובן שבמשך הדורות תיקנו תקנות שונות לטובת הילדים, למקרים יוצאי דופן שעל החברה המתוקנת לדאוג לשלומם ולחינוכם הבריא, ולא הסתפקו להסתמך רק על הטבע האנושי הנ"ל.

ומכאן שאהבת ההורים לילדיהם מוטבעת בטבע האנושי, אלא שהרבה פעמים יש צורך לפתח אותה ולהביא אותה האהבה לידי ביטויים מגוונים, ולא רק בעניין גידול ומזונות. ודומני שזה כלול בציווי התורה "והלכת בדרכיו" – בדרכי הבורא, מה הוא רחום אף אתה היה רחום וכו'. שהרי אין כמו הקב"ה שאוהב את בריותיו ומעניק להם את החיים על כל צרכיהם. והרי החיים כוללים את צרכי הגוף והנשמה והרוח, האקלים והמזג, הצמחייה והמים והשלג, הקור והחום וכו' הכל נברא לשרת את האדם על מנת שיתקרב לבוראו וילך במידותיו ויקיים חברה מקדשת את השם, הן לבני נח ובודאי לעם ישראל עם סגולתו. ולכן גם הדרישה מההורים לתת ביטוי לאהבתם לילדיהם בהקרנת חיבה ואהבה וסיפוק צרכיהם, וכן בהתחשבות בקשיים שלהם בהשתדלות ובסבלנות רבה לסייע להם להתגבר על הקשיים ועל משברים שעוברים עליהם.